

הנקודת מפגש

מכון חרוב
معهد خروب
The Haruv Institute

הנקודת מפגש

כתב עת לקהילה העוסקת בילדים נפגעי התעללות והזנחה

גיליון 28

בעיניים של היום

חוויות ותובנות משהייה במסגרות חוץ-ביתיות

יהונתן צאיג ואורנה טאוס

יהונתן צאיג הוא מדריך לילה במשפחתוני מל"י בכפר הירוק. סרן במיל' בחיל האוויר, סטודנט לכלכלה ויזמות באוניברסיטת רייכמן, בעל עסק לתכנון פיננסי וממייסדי מכינה קדם צבאית "הישג" לחיילים בודדים.

אורנה טאוס היא עובדת סוציאלית ראשית במל"י (המפעל להכשרת ילדי ישראל).

מל"י – המפעל להכשרת ילדי ישראל – הוא ארגון שמפעיל ברחבי הארץ 14 מסגרות של השמה חוץ-ביתית ועוסק בחינוכם ובשיקומם של כ-850 ילדים בני 6-18 אשר הופנו על ידי רשויות הרווחה.

החל מהקמתו בשנת 1943 מל"י שם לו למטרה לחנך, לטפח ולשקם ילדים בסיכון בעלי פוטנציאל שכלי תקין, שבאים מסביבה חברתית-כלכלית קשה ומקפחת ביותר, המחייבת את הוצאתם מהבית על ידי רשויות המשפט והרווחה. ילדים אלו באים ממשפחות שאינן מסוגלות לספק את צורכיהם הבסיסיים ביותר.

ייחודו של הארגון בגישה החינוכית שעל פיה מנהלים מוסדותיו – גישה המכונה **"המודל החינוכי טיפולי משפחתי"**. זהו מודל חינוכי המבוסס על שני יסודות עיקריים:

- העמדת הילד במרכז, קרי – מטרת החינוך היא הילד עצמו – אישיותו, חייו ואושרו.
- חינוכו של הילד בקבוצה בעלת אופי משפחתי, תוך שימת דגש על ילדות מאושרת ומלאה, במסגרת משפחתית, כפי שזוכה לה כל ילד שנולד למשפחה בריאה.

במאמר זה אשתף מניסיוני ומנקודת מבטי על התהליך שעברתי כילד שגדל במשפחתון בכפר הירוק וכאיש צוות כיום.

המעבר של ילד צעיר מהבית למסגרת חוץ-ביתית הוא צעד דרמטי בחייו. הוא מפגיש אותו עם מציאות שלילד בן שבע

קשה לקבל. עיבוד החוויה וההכרה במצב הם תהליך העשוי להימשך שנים רבות.

צעד ראשון החוצה

תחילת כיתה ב'. אני בן שבע. תאומתי ואני שבנו זה עתה מבית הספר השוכן ברחוב המקביל, והבית נעול. אנחנו כבר יודעים שבמצב כזה כל שעלינו לעשות הוא להמתין למונית שתגיע תוך דקות ספורות ושאיימא תפרוק ממנה את הקניות, כי לאיימא לא היה אוטו ובכל זאת תמיד זכרה מתי אנו חוזרים מבית הספר. המתנו והמתנו, ותיקי ה"קל-גב" שלנו, שהיו כממדי גופנו הזעיר, נראו גדולים יותר ונמשכו מטה ככל שחלף הזמן. פתאום היא הגיעה! לא אימא – עו"סית של אגף הרווחה בנתניה, שכבר הייתה לנו לפני מוכרות מאז גירושי הוריי, אבל רק קצת. היא הטיחה בנו: "אימא לא תגיע הביתה", וכמובן שפרכנו בכי. הרגשתי שהיא כיבתה את האור בעיניי, ופחדתי שזה מסוכן, כי איך אסתדר כשהכול חשוך סביבי? וברגע האין-סופי הזה ניצבנו שלושתנו בחצר הבית. לידנו הייתה המיטה של אחותי הגדולה, שהוצאה מהבית כמה ימים קודם לכן. כבר לא היה במיטה צורך, משום שאחותי עברה יחד עם אחי הגדול לגור אצל אבא שלנו. עמדנו שם ליד המיטה, ספק אם מישוהו ידע מה צופן העתיד. אימי הייתה על קו הטלפון והעו"סית שאלה אם אני רוצה לדבר איתה. סירבתי בנחרצות! כעסתי והמשכתי לבכות. לא הייתי מנומס, היום אני יודע. הרגשתי אשמה וכעס יחד. רגשות שליוו אותי עוד שנים.

אומנם כעבור זמן קצר מאותו הרגע – ועד היום – אני בקשר רציף עם אימי, אך אני עדיין מתחרט שלא הסכמתי לדבר איתה. הנחתי שהיא בטח נעלבה ממני מאוד. תעבורנה שנים ארוכות עד שאאפשר לעצמי לכעוס שוב על אימא, כדי לא לחזור ולפגוע בה.

לא ידענו לאן נועבר, אך קיווינו בהחלט שיהיה זה אל ביתו של אבא שהתחתן שוב כמה שנים קודם לכן, ויחד עם אשתו, שהיא לא אימא שלי, הוא חי בבית מפואר וגדול, עם ג'קוזי ונדנדות בחצר. אבל אבא היה באותה תקופה בחו"ל, בשליחות מהעבודה, וכילד חשבתי שזה גם מסביר מדוע הוא מעולם לא שילם מזונות וסבא וסבתא מילאו את המקרר באוכל בכל שבוע.

ילד משפחתונים

שמי יהונתן צאיג, בן 26 היום, ואני עובד בשנתיים האחרונות כמדריך לילה במשפחתוני מל"י בכפר הירוק, שם גדלתי. אני הילד ההוא, בן שבע. לפני כשני עשורים הגעתי למשפחתון מל"י בכפר הירוק יחד עם אחותי התאומה. יש לי עוד שני אחים שגדולים ממני בכמה שנים, כך שאנחנו ארבעה אחים ביולוגיים

מאותם הורים. נולדתי בארצות הברית במהלך שליחות של אבי, וכבר אז, בגיל כמה חודשים, הוריי נפרדו לאחר תקופה ארוכה שאבי נעדר לפרקים מן הבית. לאחר החזרה לארץ הוריי הפסיקו לגור יחד, וכעבור כמה שנים התגרשו פורמלית. זיכרונות הילדות המוקדמים שלי הם מבית שכור בנתניה, מתגורר עם אחיי במשמורתה של אימי. סבלנו מהזנחה – אימא הייתה מובטלת, אבא לא שילם מזונות, אחותי הגדולה כבר הייתה במרד נעוריה, ואני רק חיכיתי לעלות כבר לכיתה ב', כי למען האמת מנקודת מבטי כילד לא היה לי רע אז. כשהתחלתי את כיתה ב', אחיי הגדולים הועברו פתאום, מבלי שהכינו אותי לכך, למשמורתו של אבי, שכבר נישא שנית למי שהייתה גרושה בעצמה, ויחד הקימו בית בדרום הארץ. זמן קצר לאחר מכן הופיעה עובדת סוציאלית מהרווחה – זו שהייתה מוכרת לי ולתאומתי, משום שהייתה מעורבת במשברים שהיו עם אימי ואחיי בבית. כפי שסיפרתי, היא הופיעה בבית לאחר יום לימודים שגרתי, ומשאימא לא הייתה שם לקבל את פנינו, העו"סית היא שקיבלה אותנו והעבירה אותנו לקלט חירום. אבי שהה באותה עת בשליחות בחו"ל ולא נכח בסיטואציה, אף על פי שהתרחשה בידיעתו, מה שגרם לנתק מוחלט ביחסים ביני ובין אבי. מאותו רגע הייתי מנותק קשר גם מאימי, עד היציאה מקלט החירום – לאחר כחצי שנה. מקלט החירום עברנו, תאומתי ואני, למשפחתוני מל"י בכפר הירוק.

מאמר זה אינו מבוסס על מחקר או איסוף נתונים מדעי, אלא על חוויותיי לאורך הדרך – רגעים, מחשבות ותובנות. אדלג הלוך ושוב בין הרגשי ללוגי, ואסקור נקודות שונות לאורך הדרך. ייתכן שייראה כאילו אין קשר ביניהן, אך היום אני יודע שאפשר בהחלט להעביר ביניהן חוט מקשר.

בין הקצוות

כאמור, באתי ממעמד חברתי-כלכלי נמוך, מבית עם קשיי פרנסה, ממודל משפחתי רעוע עם עוינות רבה בין ההורים, וממצב משברי עמוק בתוך הבית. מנקודת מבטי חייתי בשגרת יום ממוצעת של ילד בגילי שהולך לבית הספר. עם זאת, זכור לי היטב כיצד שוטטתי ברחובות בשעות אחר הצהריים בסביבה לא מיטיבה, לרוב עם ילדים ובני נוער מבוגרים ממני, שהתנהגותם נראית בעיניי היום כעבריינית. משם עברתי לקלט החירום: לאחר כמה חודשים של "הלם" בקלט החירום – שאני זוכר כחוויה קשה גם היום – שבהם הייתי מנותק ממשפחתי והרגשתי שכפו עליי להגיע לשם, הגעתי למשפחתון, ובית הספר שלי היה ברמת השרון. בן רגע נזרקתי לקצה הסקאלה: לילדים סביבי בבית הספר היו בתים עם שפע חומרי ולרובם היו הורים נשואים. כולם נסעו פעם בשנה לחופשה בחו"ל וסיפרו בפתח שנת הלימודים על החופש הגדול שלהם. לכולם היה אייפון, ולכל הורי חבריי היו רכבים מפוארים. לעומתם, אני כמעט אף פעם לא הלכתי לקניון בתור ילד, ולאימי לא היה רכב. אפילו בית הספר היה טוב יותר

ומשמעותית בחיי, כי מאז ועד היום עודי שמח בחלקי. אני זוכר שבערך באותן השנים התחלתי "לחלום בגדול", לדמיין את עצמי ואת חיי בעתיד. זוכר שלא פחדתי לאתגר את עצמי ביעדים נועזים, למרות העצלנות הקלה האופיינית לגיל העשרה שלי וזאת את אשר המוטיבציה הפנימית. אש שלא דעכה והמשיכה לבעור בי בכל זאת.

מהו משפחתון?

משפחתון הוא מסגרת חוץ-ביתית לילדים ונוער, המתפקדת כפנימייה במודל של בית ומשפחה. מדובר בבית גדול (פיזית) ובו 12 ילדים ובני נוער בגילים שונים, ומנהל אותו זוג נשוי המתגורר בו (בחלק נפרד, פרטי, עם ילדיהם הביולוגיים). המודל מאפשר מענה מותאם לצרכים של ילד היוצא מהבית בגיל צעיר, מתוך כוונה לשמש מודל משפחתי נורמטיבי עבור הילדים המתגוררים בו.

במשפחתון מתקיימים חיים שלמים של 12 ילדים עם הורי הבית וילדיהם, צוות צעיר², צוות טיפולי ועוד. החוויה היא של בית פעיל, שדואג לכל צורכי הילדים – החומריים, הלימודיים, הרגשיים, החברתיים ועוד. כל מה שילד אמור לקבל בזמן שהוא גדל, ובכלל זה אהבה, התמודדות עם קונפליקטים, אינטימיות, הרגלים, הרחבת אופקים, ואף סתם כף.

הורי הבית עבורי

זה היה מורכב – לסמוך מחדש על עולם המבוגרים ולתת אמון בהורי הבית. הדילמה בחווייתי הייתה הבחירה בין ההישרדות העצמית ובין "שחרור מעול עצמי" בצפייה שהורי הבית יישאו בנטל זה. לא הייתי ילד מופנם והרביתי לתקשר, אך בערמומיות, כפי שנדמה בעיניי היום, שיתפתי את הורי הבית רק במה שיכולתי לצפות את תועלתו. כלומר, אני חושב שהרביתי להחזיק, למרות התקשורת התדירה, בעיקר את המקום ההישרדותי ולא שיתפתי באמת ולא פרקתי מעליי מטענים כבדים. לילד שמגלה בגיל צעיר מאוד שהוריו הם לא "סופרמנים" נדרשת מידת ויתור עצמי גדולה כדי להתמסר למי שנראים כמו הורים חדשים או נוספים בחייו. העדפה ברורה של הקשר על פני האותנטיות האישית.

ולימדו בו אנגלית מכיתה א' ולא מכיתה ג' כמו בנתניה. היום אני תוהה אם המעבר הקיצוני והדיכוטומי הזה לא היה מועד בכלל לכישלון מתחילתו. בתור ילד מוחלש, בתקופה המורכבת ביותר בחייו, ללא עוגנים, ללא ודאות, הסובל מפערים מובנים מחוץ ומפנים, נוכח הסיטואציה – האם המעבר היה אולי מסוכן עבור יהונתן העתידי? באותן שנים השוויתי עצמי לילדים אחרים, ולא אחת תהיתי מדוע בכלל יצאתי מהבית. הרי לא היו אלימות או התמכרויות, ולמרות ההזנחה, בעיניי – לא היה עוני מחפיר בבית. אימי תפקדה מספיק בשביל בית "נורמטיבי" הסובל מגירושין עוינים. היום, במבט לאחור, אני מבין שמצבה הרגשי-נפשי היה לא טוב, ושהיה לה קושי רב לגדל אותנו בהיבטים שונים. כמוני, גם ילדי המשפחתון האחרים הגיעו כולם מבתיים שסבלו ממחסור חומרי. הורי הבית והצוות הטיפולי היו סביבי ותמכו בי היטב, אולם לקח לי זמן רב לרוחש להם אמון.

כשהעזתי לחלום – הבחירה בעצמי

ילד המגיע למסגרת חוץ-ביתית בגיל צעיר חווה קונפליקט נאמנויות בין הבית למסגרת. קונפליקט זה עשוי להקצין במסגרת משפחתון שמנהלות דמויות הוריות. אנשי המקצוע צריכים לסייע בידי הילדים להתמודד עימו, ליצור קשר עם ההורים ולהבהיר שאין הם מחליפים את מקומם של ההורים הביולוגיים. עיקר הקושי בשנים הראשונות מחוץ לבית היה הקונפליקט האין-סופי בין הבתים, בין יהונתן של נתניה לבין זה של המשפחתון, הגדל ברמת השרון. זה היה קונפליקט נאמנויות מהותי בעיצוב הזהות העצמית שלי. היום ברור לי שבכוחה של הבחירה באותה עת להכתיב שנים רבות קדימה את יהונתן שאהיה. משקראתי את השיר "אורן" של לאה גולדברג, העוסק בדילמה ובכאב של "שתי המולדות"¹, הבנתי לראשונה שמותר לבחור בשתייהן. זו בחירה אמיתית ומותרת. הבנתי שמותר לקחת מכל אחד מן החלקים את מה שאני רוצה וחושב שנכון, ללא ויתור מלא על אחד מהם. דבר זה שינה את חיי. שנים עסקתי בקונפליקט הזה שלווה בשיחות עם מטפלים, עם הורי הבית ועם דמויות נוספות שלוו אותי. התקיימו מפגשים רבים עם הורי, בעיקר עם אימי, שהניחו את דעתי, כי ראיתי שקיימת תקשורת טובה בינה ובין הורי הבית.

החיבור בין הבתים והעולמות קריטי בתהליך הטיפולי. לכל פעולה שנעשית בידי אנשי הצוות יש משמעות טיפולית, ולמעשה כל המרחב במשפחתונים הוא מרחב טיפולי. החיבור בין הקצוות, שאורך לעיתים שנים, הוא כוח מרפא ומעצים.

לאור אותן תובנות, אני זוכר כיצד בגיל 13 קמתי בוקר אחד שמח בחלקי בעולם הזה. הייתה זו נקודת מפנה קריטית

¹ <https://blog.nli.org.il/oren>

² צוות צעיר – בני ובנות השירות והש"ש, צעירים המתנדבים במסגרות שירות לאומי או שנת שירות לפני הגיוס לצה"ל.

שיבת הבוגר בדמות איש צוות

בעיני יש משמעות רבה עבור ילדי המשפחתון לדמות של בוגר הנושא תפקיד במשפחתון. הילדים צוברים במהלך שהותם במשפחתון כלים משמעותיים להמשך הדרך, אך בוגר משפחתון בעל תפקיד מקצועי יכול לשמש להם חלון וחזון לעתיד. זה כה קריטי בעיני מכיוון שזה מה שיכול "להציל מהתרוסקות" את הבוגר בצאתו לדרך עצמאית עם סיום התיכון. זהו מודל חשוב לחיקוי, שמקל ומגשר על הפער שבנקודת הזמן השברירית של סיום הדרך במשפחתון. גם על המסגרת מוטלת אחריות למצות את הדרכים לשמר את הקשר וליצור קהילת בוגרים הכוללת מענים שונים.

שיבתי כאיש צוות לחיק המשפחתונים היא סגירת מעגל מרגשת, כך אומרים לי לרוב. למעשה, החיים מורכבים מזה. המקום שינה את פניו, הילדים התחלפו, ואף הסגל ברובו. ממש כאודיסאוס החוזר לכפרו: "הֲלֹךְ עִיף כְּחֹלֶם וּמְתַנַּעֵנֵעַ מֵאֵד בֵּין אֲנָשִׁים שְׂדָבְרוּ יְנִית אַחֲרָי". אני מרוצה מהחזרה למשפחתונים, ומרגיש נתרם פעם נוספת בהיותי איש צוות. אני משוכנע שאין זה מתאים לכולם, וכי עיסוק בחינוך בלתי פורמלי למי שגדלו בהשמה חוץ-ביתית, לבטח במסגרת הספציפית שבה התחנכו וגדלו, עשוי להיות מסוכן לעיתים. לעניות דעתי נדרש חוסן רגשי כדי לא לפגוע בתהליכים רגשיים עמוקים. אחת ה"סכנות" שעלולה להתגלות אצל חלק מהאנשים היא "הזדהות יתר", והתגובות עלולות לבוא מתוך החוויה שעברו בעצמם כילדים, שלרוב הייתה כואבת.

עם זאת, יש לי היכולת להתמודד עם קושי של ילד מתוך הזדהות והבנה, ובה בעת יכולת להגיב כאדם בוגר שרואה את הצרכים של אותו ילד. בשבוע שעבר, לדוגמה, ילדה חדשה בכיתה ב' (כמוני בהגיעי) התקשתה להירדם בלילה ואמרה שהיא מתגעגעת הביתה, לאבא. ידעתי בדיוק מה היא מרגישה. נתתי לה תחושה של נוכחות משותפת בסיטואציה, כי זכרתי כמה היה הדבר חשוב עבורי.

לאחר כחמש שנים, בגיל 13 ובתחילת כיתה ז', התחלף זוג הורי הבית בזוג אחר למשך שש השנים הבאות, עד אשר סיימתי את כיתה י"ב. נוצרה דינמיקה חדשה, והיה צורך בהתמסרות חדשה גם מאחר שהמשפחתון שינה את פניו. עבורי היה זה תהליך חיובי שאפשר לי לצמוח ולהתפתח. חשבתי שיש בכך הזדמנות שיכירו את יהונתן כפי שהוא: בוגר, מגובש ומכוון יותר, עם "סנטר" יציב משמעותית מבעבר. אני סבור שיש לכך גם חסרונות, כי מי שהכירו אותי בילדותי היו מתייחסים אליי אחרת לאורך נעוריי וייתכן שגם היו פועלים אחרת. ייתכן שחשבתי שאת החלקים ה"לא טובים" אפשר וכדאי להשאיר מאחור, ואיזה כיף שב"ויטרניה" של עולמי יוצגו לעוברי האורח רק התוצרים הטובים שרציתי שייראו. מעניין מה הותרתי מאחור בניסיון הזה. פרויד כנראה היה אומר שמבדיקה במרתף שתחת ה"ויטרניה" אני עשוי עוד למצוא את הכול כשם שהיה גם אז, וכי דבר לא נמחק. ואולם לא הרגשתי ואינני מרגיש כי ויתרתי על חלקים משמעותיים ממי שאני. נראה כי גם "עיצוב הויטרניה" היה הזדמנות להוסיף עוד למקום ההשרדתי. על כל פנים, אף על פי שהייתי במקום יציב ובוגר יותר, נדרשתי שוב להתמסר לעולם המבוגרים ולסמוך עליו, ולאחר זמן מה זה אכן קרה.

פיזור כתובות ומענים

מוטב להדגיש את חשיבותו של צוות מקצועי ומגוון. מנעד המענים הצוותי – צוות צעיר, הורי בית, עו"סית וכו' – אפשר לי, כילד, לפנות אל אנשי הצוות ולשתכס בנושאים שונים, בהתאם למי שהרגשתי עימו נוח יותר.

בזמנים שבהם נעדרים חלק מבעלי התפקידים (נוכח המציאות המורכבת) לתקופות ממושכות, יש להביא בחשבון פגיעה בתקשורת הכוללת עם הילד/הנער. היום אני יודע שלמעשה מתקיימת תקשורת שוטפת בין כל חברי הצוות בשאיפה לקבל תמונה רחבה של הילד. יש חשיבות רבה לתקשורת בין כל חברי הצוות, והמנגנון ביניהם צריך להיות מתוחזק היטב, כזה שיאפשר להם פניות להקשבה עבור הילד.

שימור הקשר לאחר עזיבה

לאחר עזיבת הילדים את המשפחתון, אין דפוס קבוע לשימור הקשר בין בוגרי המשפחתון או הנושרים ממנו ובין המסגרת. יש ששימרו קשר עם הורי הבית או עם אחד מהם, ויש שניתקו את הקשר כליל. נראה שלכל בוגר יש הדרך שלו.

אני שימרתיו היטב, גם לאורך חמש שנות שירותי בצבא, ומשסיימתי היה זה טבעי לקפוץ על ההזדמנות שהוצעה לי – לשוב ולגור בכפר הירוק ולעבוד במשפחתונים.

היום אני יודע היטב כי חזקה על העתיד שינצח כל עבר – שהמחר חזק מהאתמול וכי המושכות בידיי. הסיפור שלי נשאר עימי, אך יש בו הזדמנות פז לספר סיפור של מסגרת מופלאה על שלל רבדיה, ובמרכזה טובת הילד. זהו בעצם מסע מתוך התבוננות מתמשכת. כך זה כשמתבגרים, כנראה.

הדרך הארוכה לחיבור בין הקצוות השונים – בין הבית והמשפחתון, בין הדמויות ההוריות בחיי, בין האני הילדי לזה הבוגר – הקנתה לי חוסן ויצרה עבורי ארגז כלים מותאם ובטוח כדי לבנות חיים אחרים בעתיד. יש שיקראו לזה ניסיון חיים. בעיניי אין עבודה נעלה מחינוך או מטיפול – זה ממש עניין של חיים ומוות לנפש של אדם בעולם.

החזרה למשפחתון כמדריך היא לא רק סגירת מעגל עבורי, לצידה יש אחריות כבדת משקל שאי אפשר שלא לחוש בה. יש לי הזכות ללוות, ולו לרגעים, ילדים אחרים במסע הזה – לתמוך בילדים השוהים במסגרת מתוך הבנה, ולהציע הצצה לעתיד אוכטימי, עצמאי ובטוח.